

ÄR DET DET HÄR DU KALLAR KÄRLEK?

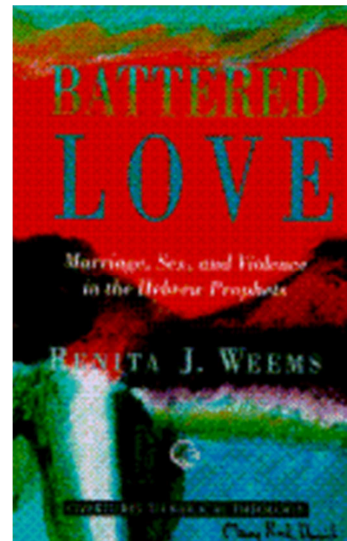
Om äktenskapsmetaforen som pseudopornografi i de gammaltestamentliga profettexterna

73

Teol. stud. Melina Blomqvist, Peter Pettersson och Anette Rajaniemi.

Recension av *Battered love: Marriage, Sex, and Violence in the Hebrew Prophets* (1995) av Renita Weems, inom ramen för kursen TEOC54: Gamla testamentets exegetik, utan hebreiska, Centrum för Teologi och Religionsvetenskap, Lunds universitet, VT2011.

”Love hurts” sjöng sångaren i Nazareth i en inspelning 1975 och redan då var låten gammal. Som ett sätt att beskriva relationen mellan Gud och det israelitiska folket är konstaterandet mångtusenårigt. I boken *Battered Love: Marriage, Sex, and Violence in the Hebrew Prophets* (1995) tar Renita Weems tag i skildringar av våld mot kvinnor i profettexterna i Gamla testamentet. Hon tar främst upp Hoseas, Hesekiels och Jeremias sätt att tala om kvinnans plats, mannens rätt, sexualiserat våld och våldtäkt som straffmedel och hon förklarar hur äktenskapet och relationen mellan man och kvinna fungerat som metaforer för att illustrera Guds förhållande till Israel.

Renita J. Weems är filosofie doktor, tidigare professor i Hebrew Bible (motsvarande Gamla testamentets exegetik) vid Vanderbilt Divinity School, f.d. gästprofessor på Spelman College samt prästvigd i African Methodist Church. Hon har av Ebony Magazine blivit hyllad som en av de 15 bästa predikanterna i USA, är en eftertraktad föreläsare och författare och har vid flera tillfällen medverkat i TV-program som expertkommentator i frågor som rör religion, genus, etnicitet och sexualitet.

Weems förklarar i det inledande kapitlet hur Hosea, Hesekiel och Jeremia använder sig av äktenskapet som poetisk konstruktion. Detta gör hon genom att belysa en bredare kontext,

nämligen det metaforiska språket i Bibeln. Hon påpekar att det vi uppfattar som starka bilder är ett språkbruk som vittnar om etablerade föreställningar hos profeterna och deras åhörare. Weems talar om profeterna som poeter och menar att de med största medvetenhet och stilistiska skärpa valt metaforer som i sin tids retorik såväl följer konventionen som bryter mot den. Hosea, Hesekiel och Jeremia tog upp svåra ämnen i livet genom att använda sig av något lättare, men skakade också om sin åhörarkrets genom att plötsligt vika av från invanda tankegångar.

Weems finner fem mänskliga relationer som fungerar som huvudmetaforer i de profetiska talen: den mellan domare och åtalad, förälder och barn, husbonde och slav, kung och vasall respektive man och hustru. Samtliga konstellationer utmärks av en dominant respektive underordnad part, liksom av att det är den hierarkiskt överordnade som anger relationens villkor och giltighet. Weems summerar denna inledning med att konstatera att metaforer är mänskliga, språkliga konstruktioner som både kommer ur och upprätthåller en konkret social situation.

Det andra kapitlet handlar om förförståelse och förväntningar hos profeterna och deras mottagare. Weems skriver att åhörarna främst utgjordes av män som uppehöll sig runt templet i Jerusalem och menar att Hosea, Hesekiel och Jeremia talade som om de aldrig skulle få en chans att yttra sig igen. Profeterna verkade i en patriarkal kultur med en stark dikotomi mellan privat och offentligt och redan genom att tala om något så intimt som könsumgänge slog de an en sträng som manade till uppmärksamhet. Genom att likna Israel vid en kvinna ruskade man om lyssnarna, som knappast kan tänkas ha uppskattat jämförelsen med det svagare könet. Kvinnan var socialt och juridiskt underordnad sin make, far, bror eller vilken annan man som helst och hennes sexualitet skulle kontrolleras, med de medel som krävdes.

”Genom att likna Israel vid en kvinna ruskade man om lyssnarna.”

Här förklarar Weems på ett bra sätt den sociokulturella bakgrunden och betonar att denna är en viktig nyckel till förståelsen av äktenskapsmetaforens funktion. Hon skriver att profeternas många gånger romantiserande språkval, kryddat med våldsytringar, syftade i att provocera fram känslomässiga reaktioner hos åhörarna. Äktenskapsmetaforen förutsätter mannens rätt

och makt över kvinnans kropp och genom att balansera mellan fantasier och farhågor kring kvinnlig sexualitet kunde lyssnarna ana djupet av Guds besvikelse över förbundsfolkets otrohet, så att de också intellektuellt kunde förstå Guds straff.

I det tredje kapitlet förklaras hur Hosea, Jeremia och Hesekiel utan tvekan uppfattade Gud som mannen i förhållandet mellan Gud och Israel, men också att bilden är komplex: mannen är försmådd och besviken, hård, straffande, grym och hänsynslös samtidigt som han är snäll och givmild, kärleksfull och förlåtande. Weems visar här hur profeterna genom att framställa Gud som man också upprätthöll dåtidens patriarkala samhällsstruktur.

I det fjärde och sista kapitlet diskuterar Weems profeternas retorik när de talar om romantik och Guds kärlek till sitt folk. Hon understryker att det inte räcker med att distansera sig från profeternas språkbilder genom att förklara dem utifrån den historiska kontexten. Den våldtäktsromantik som Hosea, Jeremia och Hesekiel ger uttryck för sanktioneras just eftersom den förklaras som en metafor för gudsfolkets otrohet och rättmätiga straff och bibehåller sitt retoriska grepp, även över oss, genom sin erotiska laddning.

Avslutningsvis frågar sig Weems vad man ska eller kan göra med de våldsamma profettexterna idag. Kan man hävda att de målar upp förvridna bilder av kvinnor och därför ignorera dem, med motiveringen att de är alldeles för fördomsfulla? Är de bara metaforer?

Weems antar ett perspektiv som lyfter upp den marginaliserade människans möte med texten och problematiserar en gudsbild som med våldsamt juridik gör starka samband mellan ett offers öde och dess egen skuld. Det som dock hamnar i skymundan är ifrågasättandet av vad bibeltexten gör med den som idag begår våldshandlingar, liksom frågan om hur våra juridiska institutioner har påverkats av en biblisk retorik - låt vara att samhället säger sig vara icke-konfessionellt. De bibliska metaforerna, berättelserna och deras tolkningstradition är en del av vårt kulturella arv och ingår därmed även i vårt språkbruk och vår föreställningsvärld.

Visst kan vi påminna oss om massmediala rapporteringar av rättegångsfall där domstolen finner förmildrande omständigheter som indirekt sanktionerar övervåld och tillskriver även den drabbade en skuldbörda? Visst minns vi debatter där intellektuella vuxna ondgör sig över tonåringars språkbruk och förfasar sig över tillmälen som ”hora” och ”bitch”? Och visst är det så

att de allra flesta reagerar på ”nakenchock” och sexuella anspelningar i såväl offentliga som privata sammanhang? Intimitet, det mest hemliga, det mest förbjudna, har i alla tider fungerat

”Intimitet, det mest hemliga, det mest förbjudna, har i alla tider fungerat som ett sätt att dra till sig uppmärksamhet på.”

som ett sätt att dra till sig uppmärksamhet på.

Weems bok väcker onekligen funderingar kring det sexualiserade språkets funktion, inte bara i den bibliska kontexten utan även i kulturer som förvaltat profeternas utsagor och fortfarande låter dem vara föremål för tolkning. Men upplevelsen av läsningen är också att Weems i viss mån varit tvungen att förklara sig och förtydliga att bibeltexterna för det första härrör ur bestämda historiska sammanhang där metaforerna förmodligen fungerade (främst för de män som lyssnade till dem), för det andra att metaforer skapas i specifika situationer och för det tredje att metaforer utövar ett starkt inflytande över vårt sätt att tänka. På så sätt bereder Weems mark för en diskussion snarare än att driva den här typen av frågor till sin spets.

Att tala om relationen Gud-människa i termer av äktenskap betyder rimligen inte samma sak 2011 som på Hoseas tid, då giftermål var en ömsesidig överenskommelse om ett slags förbund mellan ojämsställda, där den underordnade hade att rätta sig efter den överordnade liksom att undvika att misshaga eller vanära denne. Den överordnade (mannen) hade en oomtvistlig rätt eller rentav skyldighet att straffa den svagare (kvinnan) vid misslyckanden och felsteg. Bara när vi kommer ihåg att det är dessa grundförutsättningar som

”Bara när vi kommer ihåg att det är dessa grundförutsättningar som konstituerar äktenskapet i profeternas tid är det möjligt att ana vidden av att likna ett helt folk vid en kvinna som gjort allting fel.”

konstituerar äktenskapet i profeternas tid är det möjligt att ana vidden av att likna ett helt folk vid en kvinna som gjort allting fel. Bara då kan en Gud som tillgriper de medel för bestraffning som är allmänt vedertagna som rimliga och rättvisa vara just rättvis.

Att tala om hur Gud älskar världen eller du din nästa blir meningsfullt först när vi definierat vår syn på kärlek. Är den bitterljuv och plågsam? Tillåtande och förlåtande? Kan kärleken övervinna allt, slag och förnedring inberäknat? Enligt Hosea, Jeremia och Hesekiel är svaret ja! Det är nämligen inte kvinnan (det israelitiska folket) som är offret, utan mannen (Gud).

Och i profeternas framställning av offer och förövre är offret den part i målet som lägger ner åtalet: den försmådde maken tar sin otrogna hustru tillbaka. Gud är alltjämt sitt folk, de trolösa skara, trogen.

Vi måste komma ihåg att profeternas texter framförallt förklarar exilen: Varför är Israel bokstavligt talat skövat av krig, deporterat både mentalt och fysiskt, berövat sin identitet? På folkets förtvivalade fråga ”Var är Gud, var var Gud när allt detta hände, hur kunde Gud låta det ske?” är svaret att Gud har tillåtit allt detta därför att det är Gud som är försmådd, kränkt och fördriven. Det är Gud som dragits i smutsen och lidit för folkets skull, men det är också Gud som förlåter.

”Varför är Israel bokstavligt talat skövat av krig, deporterat både mentalt och fysiskt, berövat sin identitet?”

Om svaret på varför israeliterna tvingats i exil istället hade varit att Gud inte förmådde mer än så här hade folket både förlorat Gud och sig själva som Guds folk. Den enda möjliga, ack så grymma, förklaringsmodellen är att folkets lidande är Guds vilja och att det finns en rättvisa i vad som skett. Gud är därmed ännu möjlig att lita på, att hoppas på och att förhålla sig till som den goda hustrun till sin man. Relationen mellan Gud och israeliterna är i bästa fall som den mellan makarna i ett lyckligt äktenskap och den gudomliga kärleken övervinner allt!

Weems låter oss med ett enkelt språk ta del av komplexa frågeställningar som med självklarhet bör ges utrymme i akademiska sammanhang. Vi får här höra hur slagkraftiga profetröster använder bilden av den lössläppta kvinnan som rättmätigt straffas för sina försyndelser som ett sätt att illustrera gudsfolkets synd och straff, men Weems poängterar att Gamla testaments gudsröst knappast är unison. Även om *Battered Love* behandlar den förvridna synen på kvinnor i de metaforer som de bibliska profeterna använde sig av så vill Weems framförallt öppna för frågor och en djupgående reflektion över så skilda ämnen som könsroller, maktstrukturer, kultur, tradition, samhällsutveckling och språkbruk som skriftsyn och teologi, i ett ständigt pågående samtal.

Eftersom Weems visar hur profeternas äktenskapsmetafor också påverkar nutida uppfattningar om kärlek och intimitet, respekt och kränkning är *Battered Love* läsvärd även för den som

inte har ett intresse för just bibeltexter. För den som har ringa kunskaper i Bibelns värld blir denna bok en aha-upplevelse och insyn i den kontext profeterna verkade i, vilka problem de stod inför och hur de använde en etablerad metafor på ett nytt och chockerande sätt för att förmedla scener ur ett äktenskap - relationen mellan Gud och Israel. Boken belyser åtminstone till viss del varför vårt samhälle ser ut som det gör och förtydligar från vilka sammanhang vissa uppfattningar om mänskliga relationer, liksom synen på våld mot kvinnor och kvinnors sexualitet, kommer. Är det det här vi kallar kärlek?

**ATT LÄSA OM ÄKTENSKAPSMETAFOREN I DE GAMMALTESTAMENTLIGA PROFET-
TEXTERNA:**

Weems, Renita J. 1995. *Battered love: Marriage, Sex, and Violence in the Hebrew Prophets*. Minneapolis: Fortress Press.